

ГЕОГРАФІЧНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ РЕГІОНУ «ЦЕНТРАЛЬНА ЄВРОПА»

Особливим регіоном сучасної Європи є Центральна Європа. Не маючи чіткого географічного позначення, може розглядатися як відповідь на світові політичні виклики. Науковці стверджують, що сьогодні є потреба у переосмисленні регіоналізації Європи, місця та ролі Центральної Європи в процесах динамічної взаємодії Азійсько-Тихоокеанського регіону та Європейського Союзу. Мета статті: дослідити географічні інтерпретації Центральної Європи як наукової категорії.

Науково обґрунтовано та доведено, що Центральна Європа – це природно-географічний, суспільно-географічний, геополітичний та історико-географічний регіон, який сьогодні варто трактувати як духовне поняття, стан розуму, географічний бастион, відповідний інституційний базис, як боротьбу за «свою західність» та розуміння європейськості. Новизна дослідження полягає в тому, що Центральна Європа розглянута не лише як географічне матеріалістичне територіальне утворення (природне, суспільно-географічне), а й з погляду гуманістичної географії як природно-соціо-історико-культурна територія, яка постійно змінюється в просторі та часі.

Ключові слова: Центральна Європа, природно-географічний регіон, суспільно-географічний регіон, природно-соціо-історико-культурна територія.

Постановка науково-практичної проблеми, актуальність і новизна дослідження.

Геополітичні процеси, які відбуваються на сучасній політичній карті світу породжують актуальність проблеми розуміння Центральної Європи, як самостійного географічного регіону, категорії та поняття. Центральна Європа була на вістрі наукового та політичного пізнання у найскладніші етапи історичного формування та розвитку Європи. У 20-ті роки ХХІ століття вона не втратила свого значення і ті трансформаційні процеси, що формують геополітичну ситуацію у Північній півкулі та власне на материку Євразія підтверджують це. «Поняття Центральної Європи характеризує одну з найбільш нестійких та нерівномірних частин Європи. Не маючи чіткого географічного позначення, Центральна Європа може розглядатися як відповідь на світові політичні виклики» [7]. Науковці стверджують [10, 12, 13], що сьогодні є потреба у переосмисленні регіоналізації Європи, місця та ролі Центральної Європи в процесах динамічної взаємодії Азійсько-Тихоокеанського регіону та Європейського Союзу. Концепт Центральної Європи, як складова концепту Європа, – це поширення європейського інтеграційного процесу, європейськості та цивілізаційного вибору. Тому дослідження Центральної Європи як географічної регіону є актуальною науковою проблемою. Центральна Європа є об'єктом детального вивчення зарубіжних і вітчизняних вчених.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. Концепт Центральної Європи розкривається у працях географів, економістів, істориків, політиків. Цій території присвячені праці таких науковців, а саме: М. М. Баранова

[1], В. В. Безуглого, С. В. Козинець [2], А.В. Гудзевича [4], А.Г. Донської [7], Ю. О. Каганова [9], Є. Б. Кіш [10], С. П. Кузика [8], В. Остапчука [12], І.С. Піляєва [13], І. В. Смаля, О. М. Харченко [14], О. Шаблія; Г. де Блія (*H. J. de Blij*), Пітера Муллера (*Peter Muller*) [3], К. Денні (*Karen Denni*) [18], Дж. Деланті (*Gerard Delanty*) [17], Мілана Кундери (*Milan Kundera*), Джона Х. Маккіндера (*John Halford Mackinder*) [19, 20], Р. Окі (*Robin Okey*) [21], Й. вон Путткамера (*Joachim von Puttkamer*) [22] та інших.

Мета статті: дослідити географічні інтер

претації Центральної Європи як наукової категорії сучасної антропогенної географії, а саме: розкрити розуміння внутрішнього наповнення цього географічного поняття, сформованого природою, людиною та часом.

Матеріали і методи. Дослідження географічних інтерпретацій Центральної Європи ґрунтується на таких підходах: хронологічний (географічні елементи та компоненти, які формують цей регіон, мають відповідне розміщення на фізичній поверхні Європи, характеризуються просторовими обрисами та розмірами), системний (розуміємо, що модельна територія – складний географічний об'єкт, утворений множиною взаємопов'язаних компонентів і елементів природної та антропогенної генези), історичний (дослідження динаміки історичних змін просторових обрисів та розмірів Центральної Європи як суспільно-географічного, геополітичного, історико-географічного регіону). Ці підходи є відповідними принципами географічних інтерпретацій Центральної Європи. Також, варто зауважити, що дослідження ґрунтується на принципі природно-

антропогенного сумісництва, який розкритий у працях Г.І. Денисика. Автор зазначає, що «... пізнати лише антропогенні ландшафти недостатньо. Обов'язковим є дослідження антропогенного ландшафту як одного із складових взаємодіючої парагенетичної системи» [5]. Антропогенні ландшафти формуються і функціонують в конкретних природних умовах і тісному взаємозв'язку з наявними ландшафтами. Тому при їх дослідженні важливо враховувати як природні, так і суспільно-географічні умови регіону.

З метою дослідження географічних інтерпретацій Центральної Європи як наукової категорії були використані філософські методи (діалектичний метод), а також загальнонаукові та конкретнонаукові методи дослідження [5, 15]. Це методи аналізу (зокрема поняттєвого та термінологічного аналізу регіону «Центральна Європа»), синтезу, узагальнення, моделювання (побудована таблиця географічного трактування території дослідження як суспільно-географічного регіону), історизму, метод наукової абстракції; метод аналізу положення Центральної Європи як природно-географічного, геополітичного, суспільно-географічного регіону; картографічний, порівняльно-географічний, системний, аналізу взаємозв'язків і взаємозалежностей.

Викладення основного матеріалу. Центральна Європа – це природно-соціо-історико-культурне утворення. Воно різнопланове, змістовне, складне у пізнанні і, найголовніше, суперечливе географічне поняття і власне географічний регіон. Тому, досліджуючи географічні інтерпретації Центральної Європи, варто довести, що Центральна Європа – це не лише природно-географічний регіон Європи, але і суспільно-географічне, геополітичне, духовне та ментальне поняття.

Центральна Європа як природно-географічний регіон. Українські географи описують Центральну Європу як територію, яка включає центральні ділянки Європи, що виокремлюються за геолого-геоморфологічною будовою та займають проміжне гіпсометричне положення між високогір'ям Західної та Південної Європи, середньогір'ям Північної і низькогір'ям Східної Європи, чітко обмежуючись «лесовою формацією» простягання. Центральну Європу формують Середньоевропейська рівнина, Карпати (включаючи Дунайські рівнини) і прилеглі до Середньоевропейської рівнини острови Північного і Балтійського морів (Фрізькі, Датські, Борнхольм, Рюген, Моондзунські тощо). Протоками Балтійського моря (Скагеррак, Каттегат, Ересунн, Хамрар-

не), Фінською затокою, річками Нева та Свір Центральна Європа відмежовується від Фенноскандії, а водами Північного моря – від Британських островів. На півдні територія обмежується простяганням герцинід, східним передгір'ям Альп і течіями річок Морава, Сава, Дунай та водами Чорного й Азовського морів. Східна межа Центральної Європи проводиться по західних відрігах меридіонально і субширотно розташованого ланцюга височин (Вепсовська, Тихвинська, Валдайська, Середньоросійська, Смоленсько-Московська, Донське пасмо) та річці Дон до впадання її в Таганрозьку затоку [4].

Зарубіжні географи описують Центральну Європу як регіон, визначений такими природними межами: на півночі Балтійським морем, на півдні – Альпами, Апеннінським та Балканським півостровами по лінії: Соча-Крка-Сава-Дунай (*the Soča-Krka-Sava-Danube line*). Також вони наголошують на тому, що чітко розмежувати Західну Європу та Східну Європу важко, адже культурні та історичні кордони постійно змінюються і мігрують більше на захід-схід, ніж на південь-північ, виключенням є лише басейн річки Рейн. Географ з Бреслау Йозеф Парчу вказує, що Серединна Європа – це середня частина Європи між атлантичною Західною і материковою Східною Європою, середземноморськими країнами на півдні та скандинавськими країнами на півночі; з півдня її, головним чином, обмежують Альпи, а з півночі – Північне та Балтійське моря; на сході та заході природні межі відсутні [18]. Джозеф Патерш (*Joseph Partsch's*) описує Центральну Європу як «симфонію» потрійного акорду «*the triple chord*»: Альп, центральних височин та північної рівнини [21].

Центральна Європа як суспільно-географічний регіон. З погляду суспільної географії Центральна Європа – це територія, яка складається з держав з різними рівнями соціально-економічного розвитку і несхожими культурами. Вона заселена народами із відмінним етногенезом та менталітетом [14]. Характерними рисами Центральної Європи як суспільно-географічного регіону є кількісні та якісні зміни, що постійно відбуваються на політичній карті світу; це групування різної кількості держав у цей суспільно-географічний регіон, вживання таких назв: Центральна Європа, Центрально-Східна Європа, Східно-Центральна Європа, Серединна Європа, *Mittleurope* тощо. До того ж межі, конфігурація та площа Центральної Європи як суспільно-географічного утворення не збігаються з формою та площею Центральної Європи як природно-

географічного регіону.

На думку В.В. Безуглого, С. В. Козинець [2], І. В. Смаля, О. М. Харченко [14] характерними ознаками суспільно-географічного та геополітичного положення Центральної Європи є: межування на заході з високорозвиненими країнами, а на сході та південному сході – з росією та країнами Південно-Східної Європи; проходження через регіон транс'європейських транспортних магістралей меридіонального і широтного напрямків; центральне положення між заходом і сходом держав материка; вихід групи держав до узбережжя морів Атлантичного, Північного Льодовитого океанів (Біле море, Баренцове море, Балтійське море, Чорне море, Азовське море) та до безстічного озера – Каспійського моря (Польща, Румунія, Україна, європейська частина росії); наявність великої кількості держав, які не мають виходу до моря

– білорусь, Словаччина, Угорщина, Чехія та Молдова; велика протяжність території регіону з півночі на південь, різноманітність природних умов і ресурсів; буферність положення між християнською та мусульманською цивілізаціями, між Європейським Союзом та росією; наявність «гарячих» точок як у межах регіону, так і на його зовнішніх кордонах: Придністров'я, Абхазія, Південна Осетія, Нагірний Карабах [14], розгортання повномасштабної війни на території сучасної України.

Варто зауважити, що серед географів немає єдиної думки щодо визначення держав, які формують Центральну Європу як суспільно-географічний регіон (таблиця 1). Американські географи Г. де Блій та Пітер Муллер називають цю територію поясом дроблення, зоною постійних розколів і поділів, балканізації та «етнічної чистки» [3].

Таблиця 1

Центральна Європа як суспільно-географічний регіон (побудовано автором)

№ з/п	Держави, які формують регіон	Автор
1	Білорусь, Молдова, Польща, Словаччина, Угорщина, Україна, Чехія	П.О. Масляк, Я.Б.Олійник, А.В. Степаненко, 2007
2	Білорусь, Молдова, Польща, Словаччина, Угорщина, Україна, Чехія	С. П. Кузик, 2007
3	Білорусь, Естонія, Латвія, Литва, Польща, росія (європейська частина), Словаччина, Угорщина, Україна, Чехія	В. В. Безуглий, С. В. Козинець, 2007
4	Білорусь, Молдова, Польща, росія, Румунія, Словаччина, Угорщина, Україна, Чехія	І. В. Смаля, О. М. Харченко, 2013
5	Албанія, Білорусь, Боснія і Герцеговина, Естонія, Латвія, Литва, Польща, росія (європейська частина), Словенія, Словаччина, Союзна Республіка Югославія, Угорщина, Україна, Хорватія, Чехія	Б. П. Яценко, 2007
6	Білорусь, Данія, Естонія, Латвія, Литва, Молдова, Нідерланди, північна частина Німеччини, Польща, Румунія, Словаччина, майже вся Україна, Угорщина, Хорватія, Югославія, а також західні та південні області європейської росії (Ленінградська, Калінінградська, частково Новгородська і Псковська, Брянська, Ростовська)	А. В. Гудзевич, 2005
7	Польща, Словаччина, Угорщина, Чехія	Peter J. Katzenstein, 1997
8	Австрія, Естонія, Латвія, Литва, Німеччина, Польща, Сербія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Хорватія, Чехія; західні території Білорусії, України; північ Румунії	Lonnie R. Johnson, 2011
9	Австрія, Німеччина, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина, Чехія, Швейцарія	Encarta Encyclopedia, 2009
10	Австрія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Німеччина, Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина, Чехія, Швейцарія	Meyers Grosses Taschenlexikon, 1999
11	Австрія, Німеччина, Польща, Словенія, Словаччина, Угорщина, Чехія, Швейцарія	Brockhaus Enzyklopädie, 1998
12	Австрія, Німеччина, Польща, Словенія, Словаччина, Угорщина, Хорватія, Чехія	Robert Bideleux and Ian Jeffries, 1998
13	Австрія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Німеччина (Східна Німеччина, або НДР і Західна Німеччина, або ФРН), Польща, Чехословаччина, Швейцарія	Erich Schenk, 1950
14	Австрія, Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Німеччина (Східна Німеччина, або НДР і Західна Німеччина, або ФРН), Чехія, Швейцарія; вузька північна смуга Італії, схід Франції	Alice F. A. Mutton, 1961
15	Австрія, Німеччина, Польща, Румунія, Угорщина, Чехословаччина, Швейцарія,	Emmanuelde Martonne, 1930

Аналіз суспільно-географічних регіоналізацій, які подані у таблиці 1, дає можливість зробити такі висновки. Українські географи у Центральну Європу як суспільно-географічний регіон об'єднують країни, які мали комуністичне минуле (входили до складу так званої східної групи соціалістичних країн). Їх почали виокремлювати як «соціально-політичну та економічну цілісність» [2, 8, 14] у 90-ті роки ХХ століття у зв'язку з розпадом СРСР і соціалістичної системи. Зарубіжні географи у цей суспільно-географічний регіон відносять у різні роки різну кількість країн в залежності від їх так званого «прагнення» до інтеграції в Євроатлантичні структури і власне розширення географічних меж цих структур.

На нашу думку українське розуміння ядра/центру цієї території формують такі держави: Словаччина, Польща, Угорщина, Україна, Чехія. Аналіз регіоналізації Центральної Європи зарубіжних учених показав істотну відмінність у поглядах на структуру цього географічного регіону, насамперед, зауважимо, що у цей суспільно-географічний регіон вони об'єднують держави, які знаходяться західніше України (лише *Lonnie R. Johnson* у своїй схемі регіоналізації європейських країн західні райони України розглядає в структурі Центральної Європи). Західноєвропейське ядро Центральної Європи, в основному, формують чотири держави: Польща, Словаччина, Угорщина, Чехія.

Центральна Європа як геополітичний регіон. Сьогодні країни Центральної Європи єднає прагнення до інтеграції в європейські і трансатлантичні структури, тобто поступовий перехід в Європу, позбавлення від необхідності проводити межу між ними і традиційними членами Європейського Союзу, НАТО, остаточна ідентифікація в західному суспільстві. Саме ці процеси роблять поняття достатньо політизованим і нестійким. Майже всі народи, які живуть у Центральній Європі, були упродовж тривалого часу позбавлені державної незалежності. Упродовж ХІХ століття ця територія належала до сфер впливів зовнішніх імперій, насамперед, росії, Німеччини та Австрії, а також частково Туреччини, які розуміли її як потенційну територію для своєї експансії. Усі народи Центральної Європи в меншій або більшій мірі об'єднувала ідея опору і боротьби проти зовнішнього загарбника, різна за формою і суттю, але однакова за розумінням того, що акцент ставиться на пріоритеті боротьби за національні інтереси [1, 7, 10, 12, 13].

У ХХІ столітті Центральна Європа знаходиться не лише на перехресті геополітичних

вісей Євразії, в середині неї сформувалися свої геополітичні вісі та субполюси. На одному субполюсі знаходиться Чехія, Польща, Угорщина, Словаччина, Румунія – держави, які неоднаково успішно, але здійснили перехід від командно-адміністративної до регульованої ринкової економіки і стали членами Європейського Союзу. На іншому – білорусь – авторитарна держава в центрі Європи, Молдова – одна з найбідніших європейських держав із проблемним Придністров'ям [14]. Особливе місце посідає російська федерація, яка сьогодні є країною-агресором, сучасною авторитарною політичною інституцією, що порушує основи міжнародного права та миру не лише Європи, а й Євразії та Північної півкулі загалом. Між цими полюсами та субполюсами знаходиться Україна, яка, «...маючи одні з найкращих стартових умов після розпаду Радянського Союзу, невдало здійснила економічні реформи і перетворилася на бідну кланово-олігархічну державу» [6].

Центральна Європа як духовне поняття / як боротьба за свою «західність». Франтішек Палацький вважав, що Центральна Європа має бути сім'єю рівноправних націй, кожна з яких, поважаючи інші нації, забезпечивши собі надійне існування під захистом сильної, об'єднаної держави, могла б також плекати свою індивідуальність. Дослідники зазначають, що Центральна Європа «палко бажала» бути сконденсованим варіантом самої Європи в усьому своєму культурному розмаїтті – мала суперєвропейська Європа, зменшена модель Європи, що була б складена з держав, створених за одним правилом: найбільша різноманітність у межах найменшого простору. Мілан Кундера пише: «...Ось чому країни Центральної Європи відчувають, що зміни, які сталися в їхній долі після 1945 року, не були просто політичною катастрофою: то був також напад на їхню цивілізацію». Глибоке значення їхнього опору полягає в боротьбі за збереження своєї ідентичності або, якщо висловити це інакше, за збереження своєї «західності». Дослідники зазначають, що слово «центральний» вміщує в собі небезпеку: воно нагадує про ідею мосту між Заходом і росією. Тому Центральну Європу не можна визначати та окреслювати політичними кордонами (які, неавтентичні, постійно зазнають вторгнень, завоювань та окупацій), швидше спільною ситуацією, яка наново сполучає народи, перегруповує їх кожний раз інакше вздовж уявних і постійно мінливих кордонів, які позначають площину, заселену тими самими спогадами, тими самими проблемами та конфліктами, тією самою спільною

традицією (Kundera, 2019).

Центральна Європа як географічний бастион. Перша чверть ХХ століття стала періодом «ренесансу» концепції Центральної Європи. Після 1918 року нації, що утвердили свою державність внаслідок Першої світової війни (Польща, Австрія, Чехословаччина, Королівство сербів, хорватів, словенців, Литва, Латвія, Естонія) не хотіли бути складовою частиною «Східної Європи». Новостворені держави стали позначатися як «Центральна Європа». Зазначимо, що прагнення бути частиною саме Центральної Європи, з одного боку, йшло власне від цих держав. Президент Чехословаччини Т. Масарик у 1921 році використав поняття «Центральна Європа» для позначення «особливої зони малих націй між Заходом і Сходом». З іншого боку, «винахід» цього регіону підтримувався західними державами, оскільки вони теж хотіли створити географічний бастион проти комуністичного Сходу [9].

Центральна Європа як політичний регіон та інституційний базис. Після розпаду СРСР тема Центральної Європи продовжувала активно підніматися як політиками, так і науковцями. Основною метою заяв більшості з них було позбавитися статусу «Сходу» в очах Заходу, нівелювати свою «буферну роль» у стосунках з країнами СНД, а особливо з росією, довести західне спрямування історії, політики, культури. Вступ до Європейського Союзу Угорщини, Литви, Латвії, Польщі, Словаччини, Словенії, Чехії, Естонії (2004), Болгарії, Румунії (2007) легітимізував статус цих країн як центральноєвропейських. Так відбулося чітке розмежування країн Центральної Європи (нових членів ЄС) та Східної Європи (не членів ЄС). Тепер багато вчених вказують на те, що концепт «Центральна Європа» позначає країни, які мають відповідний інституційний базис Європейського Союзу, але «ще не достатньо конкурентоспроможні, адже ще не досягли повного і ефективного членства» [7, 10, 13, 23].

Центральна Європа як історико-географічний регіон. Розуміння Центральної Європи як історико-географічного регіону формувалося під впливом політичних та ідеологічних чинників та зазнало значної еволюції. Поняття «Центральна Європа» зародилося в період Стародавнього світу. Упродовж кількох років Центральна Європа завжди ототожнювалася зі Священною римською імперією германської нації. Це утворення ніколи не приймало форми унітарної держави, але охоплювало міцними підвалинами спільної історичної традиції, культури і правосвідомості Австрію,

країни Бенілюксу, Німеччину, сучасну Чеську республіку (Чехія, Моравія, колишня «австрійська Сілезія»), Швейцарію, а іноді також західні території Польщі (Помор'я та Сілезію) і північний схід Франції [9]. У 40-і роки ХІХ століття виявилася тенденція виокремлення регіону Центральної Європи з боку Німеччини як простору для власної культурної, економічної і політичної експансії. У ХХ столітті виникла ідея Середньої Європи, викладена у праці Фрідріха Науманна «Середня Європа», зміст якої передбачав імперіалістичне панування Німеччини, де малим сусіднім народам був уготований статус маргінальних меншин. Ф. Науманн, оцінюючи розстановку сил, констатував, що утвердження державності поляками, чехами, литовцями, естонцями, рутенцями (українцями) буде залежати від сприяння або, навпаки, протидії з боку росії й Німеччини – для самостійного існування вони ще надто слабкі. На думку «архітекторів» Середньої Європи, вона мала простягатися від берегів Атлантики до росії, зберегти колоніальні володіння від Гренландії до Індонезії, а також у Центральній Африці і на островах Тихого океану та грати роль п'ятої великої держави (поряд з Великою Британією і росією в Європі, зі США та Японією або Китаєм в Азії) [1, 9, 10, 13].

Історики наголошують, що серед дослідників немає однієї думки щодо визначення країн, які формують цей регіон. Наприклад, у вузькому розумінні він охоплює територію 4-х країн – Польщі, Угорщини, Чехії та Словаччини. Як пояснює професор Університету м. Лейсестер (Велика Британія) Андріан Хюде-Прайс у своїй книзі «Міжнародна політика Східно-Центральної Європи», зазначені держави утворюють спільну регіональну ідентичність, яка вирізняє їх від країн Західно-Центральної Європи (Німеччина та Австрія), країн, колишніх членів СРСР (росія, Україна, білорусь, Молдова та Балтійські країни), країн Південно-Східної Європи та Балкан (Румунія, Болгарія, Молдова, Словенія, Сербія, Хорватія, Албанія, Греція). На думку автора, нові демократії Польщі, Угорщини, Чехії та Словаччини безперечно поділяють ряд характеристик та проблем з іншими постсоціалістичними країнами, але, незважаючи на це, вони формують особливу групу країн, що обумовлюється унікальністю їх культури та історії, проведенням успішних економічних та політичних реформ, особливо тісними відносинами із Заходом. Подібної точки зору дотримується британський дослідник Атілла Агх. У праці «Молоді демократії у Східно-Центральній Європі та Бал-

канах» під Східно-Центральною Європою він розуміє Польщу, Угорщину, Чехію і Словаччину як країни, що знаходяться на стадії демократизації [9].

Більш ширше розуміння Центральної Європи пов'язано із інтеграцією більшої кількості європейських країн, які утворюють певну інтелектуальну конструкцію (Естонія, Латвія, Литва, Україна, Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Румунія, Молдова, Болгарія, Югославія (Сербія і Чорногорія), Словенія, Хорватія, Македонія, Боснія і Герцеговина, Албанія). У посібнику «Історія Центрально-Східної Європи», виданому у 2001 році Львівським національним університетом ім. Я.І. Франка за редакцією Л. Зашкільняка до переліку цих країн були додані Греція і Туреччина. Історики наголошують, що таке об'єднання країн у відповідний макрорегіон Європи пов'язаний із двома чинниками: по-перше, розміщенням у своєрідному трикутнику між трьома морями – Чорним, Балтійським і Адріатичним; по друге, з тим, що ці країни розташовані між росією як державою євразійською та Німеччиною як країною західноєвропейською.

Центральна Європа як розуміння європейськості. На початку 1980-х років поняття «Центральна Європа» ототожнювалося з загальним розумінням європейськості. Причину відродження поняття «Центральна Європа» американський політолог Майкл Роскін пояснює тим, що під час холодної війни не існувало «середини» і термін «Центральна Європа» просто перестав вживатися, однак із падінням комуністичних режимів він відродився. У 90-ті роки ХХ ст. концепція Центральної Європи стала напівофіційною доктриною Заходу. Найбільш повне ідеологічне оформлення вона отримала в теорії зіткнення цивілізацій С. Хантінгтона, а інституційно закріпилась в назвах департаментів міністерств закордонних справ, міжнародних організацій, дослідницьких програм і університетських кафедр [9, 13].

Значною мірою Центральна Європа є станом розуму, що був розділений захопленнями народами між Балтійським і Адріатичним морями [17, 18, 21–23]. Жителі цієї території вірили, що було або дуже багато руських людей (поки не впав комунізм), або дуже багато німців (особливо в період Другої світової війни).

Висновки та перспективи використання наукових досліджень. Центральна Європа як природно-географічний регіон – це територія,

яку формують Середньоевропейська рівнина, Карпати та групи островів Північного та Балтійського морів. Це регіон так званого «потрійного акорду»: гір, центральних височин та північної рівнини. Як суспільно-географічний регіон – це географічна категорія, яка на думку різних географів об'єднує неоднакову кількість держав, тим самим змінюючи свої розміри, структуру та конфігурацію. Українські науковці відносять до Центральної Європи країни, які у ХХ столітті входили до складу східної групи соціалістичних країн і мали комуністичне минуле, а зарубіжні – об'єднують у цей суспільно-географічний регіон держави, які пройшли шлях інтеграції до євроатлантичних структур. Як геополітичний регіон – це територія, яка знаходиться на перехресті новітніх геополітичних вісей та є зоною впливів сучасних геополітичних полюсів та субполюсів Північної півкулі, а тому цей регіон варто розглядати як географічний бастион, який виконує буферну роль між Сходом і Заходом, Європейським Союзом і російською федерацією, християнською та мусульманською цивілізаціями, і визначає інституційну приналежність тих держав, які він об'єднує. Як історико-географічний регіон – це історично зумовлена інтелектуальна конструкція, розміщена у трикутнику Чорного, Азовського та Балтійського морів, і є перехідною смугою між росією як євразійською державою та Німеччиною як західноєвропейською. Духовним ідентифікатором цієї території є людина, яка крізь призму свого світосприйняття дозволяє трактувати Центральну Європу як духовне поняття, стан розуму, розуміння європейськості. Отже, Центральна Європа – це природно-географічний, суспільно-географічний, геополітичний та історико-географічний регіон, духовне поняття, стан розуму, географічний бастион, відповідний інституційний базис, це боротьба за «свою західність» та розуміння власне європейськості. Така регіональна ідентичність та змістова складність має бути відображена в особливостях формування, функціонування та розвитку відповідних груп антропогенних ландшафтів.

Новизна дослідження полягає в тому, що Центральна Європа була розглянута не лише як географічне матеріалістичне територіальне утворення (природне, суспільно-географічне), а й з погляду гуманістичної географії як природно-соціо-історико-культурний регіон, який постійно змінюється в просторі та часі.

Література:

1. Баранов Н. Н. Срединная Европа Фридриха Наумана: становление концепции. *История*. 2009. С. 173–181
2. Безуглий В. В., Козинець С. В. Регіональна економічна і соціальна географія світу : навчальний посібник. К.: ВЦ «Академія», 2007. 688 с.
3. Блії Г. де, Муллер Пітер. Географія: світи, регіони, концепти / пер. з англ. ; передмова та розділ «Україна» О. Шабля. К.: Либідь, 2004. 740 с.
4. Гудзевич А. В. Регіональна фізична географія (Європа та Азія): навчальний посібник. Вінниця: Віндрук, 2005. 464 с.
5. Денисик Г. І. Антропогенне ландшафтознавство: навчальний посібник. Частина I. Глобальне антропогенне ландшафтознавство. Вінниця: ПП «ТД «Едельвейс і К», 2012. 336 с
6. Дергачев В. А. Геоэкономика (Современная геополитика). К.: ВИРА-Р, 2002. 512 с.
7. Донська А. Г. Політична обумовленість концепту Центральної Європи. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія*. 2014. 1 (115). С. 57–61.
8. Економічна і соціальна географія світу: навчальний посібник / за ред. С. П. Кузика. Львів: Світ, 2003. 672 с.
9. Каганов Ю. О. Центрально-Східна Європа як історичний регіон: зміст та еволюція концепції. *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету*. 2005. Вип. XIX. С. 333–341.
10. Кіш Є. Б. Центральна Європа: теоретико-методологічні засади концепту. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Історія*. 2012. Вип. 28. С. 190–194.
11. Кундера Мілан. Трагедія Центральної Європи. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3451>
12. Остапчук В. Концепт «Центрально-Східна Європа» як геополітична реальність. *Міжнародні відносини і туризм: сучасність та ретроспектива*. 2013. Вип. 3. С. 102–105.
13. Піляєв І. С. Концепція розвитку Центрально-Східної Європи: актуальний погляд. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2013. Вип. 116 (1). С. 34–48.
14. Смал І. В., Харченко О. М. Соціально-економічна географія світу. Регіони і країни: Європа: навчальний посібник. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2013. 499 с.
15. Топчів О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методика: навчальний посібник. Одеса: Астропринт. 2005. 632 с.
16. Central Europe. *Wikipedia*. 2020. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Central_Europe
17. Delanty Gerard. The Historical Regions of Europe: Civilizational Backgrounds and Multiple Routes to Modernity. *Historicka Sociologie*. 2012. № 1–2. P. 9–24.
18. Karen Denni. Central Europe as a transition zone between west and east. *Traditions*. 2009. 38/2. P. 59–71.
19. Mackinder Halford J. The round world and the winning of the peace. *Foreign affairs*. 1943. Vol. 21. № 4. P. 595–605.
20. Mackinder Halford J. The scope and Methods of Geography and the Geographical Pivot of History. 1951. L. 30–44.
21. Okey Robin. The Cultural and Political Construction of Europe. *Past & Present*. 1992. № 137. P. 102–133.
22. Puttkamer Joachim von. East Central Europe. *European. History. Online*. 2018. URL: <http://ieq-ego.eu/>
23. Where is Central Europe. *The Economist*. 2000. Jul. 6th. 1–5.

References:

1. Baranov, N. N. (2009). Sredinnaya Yevropa Fridrikha Naumana: stanovleniye kontseptsii [The Central Europe of Friedrich Naumann: Formation of the Concept]. *History*. 173–181 (In Russian).
2. Bezuhlyi, V. V., Kozynets, S. V. (2007). Rehional'na ekonomichna i sotsial'na heohrafiya svitu: navchal'nyy posibnyk [Regional economic and social Geography of the world: educational manual]. Academy, Kyiv (In Ukrainian).
3. Blij, H. J. de, Muller, P. (2004). Heohrafiya: svity, rehiony, kontsepty [Geography: realms, regions and concepts]. Lybid, Kyiv (In Ukrainian).
4. Hudzevych, A. V. (2005). Rehional'na fizychna heohrafiya (Yevropa ta Aziya): navchal'nyy posibnyk [Regional physical Geography (Europe and Asia): educational manual]. Vindruk, Vinnytsia (In Ukrainian).
5. Denysyk, G. I. (2012). Antropohenne landshaftoznavstvo: navchal'nyy posibnyk. Chastyna I. Hlobal'ne antropohenne landshaftoznavstvo [Anthropogenic landscape learning: educational manual. Part I. The general anthropogenic landscape study]. PE «TD Vydavnytstvo Edelveys I K», Vinnytsia (In Ukrainian).
6. Derhachev, V. F. (2002). Geoekonomika (Sovremennaya geopolitika) [Geoeconomics (Modern Geoeconomics)]. VIRA-R., Kyiv (In Russian).
7. Donska, A. H. (2014). Politychna obumovlenist' kontseptu Tsentral'noyi Yevropy [Political conditionality of the concept of Central Europe]. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Philosophy. Politology*, 1 (115), 57–61 (In Ukrainian).
8. Kuzik, S.P. (Ed.). (2003). Ekonomichna i sotsial'na heohrafiya svitu: navchal'nyy posibnyk [Economic and social Geography of the world: educational manual]. Svit, Lviv (In Ukrainian).
9. Kahanov, Ju. O. (2005). Tsentral'no-Skhidna Yevropa yak istorychnyy rehion: zmist ta evolyutsiya kontseptsiiyi [Central and Eastern Europe as a Historical region: the meaning and evolution of the concept]. *Scientific works of the History Department Zaporizhzhya State University*, XIX, 333–341 (In Ukrainian).
10. Kish, E. B. (2012). Tsentral'na Yevropa: teoretyko-metodolohichni zasady kontseptu [Central Europe: theoretic and methodical issues of the concept]. *Uzhgorod University Scientific bulletin. Series History*, 28, 190–194 (In Ukrainian).
11. Kundera, M. (2019). The tragedy of Central Europe. <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3451>
12. Ostapchuk, V. (2013). Kontsept «Tsentral'no-Skhidna Yevropa» yak heopolitychna real'nist' [The concept of the Central and Eastern Europe as a geopolitical reality]. *International relations and tourism: present and retrospective*, 3, 102–105 (In Ukrainian).
13. Piliaiev, I. S. (2013). Kontseptsiya rozvytku Tsentral'no-Skhidnoyi Yevropy: aktual'nyy pohlyad [The concept of the development of the Central and Eastern Europe]. *The actual problems of international relations*, 116 (1), 34–48 (In Ukrainian).
14. Smal, I. V., Harchenko, O. M. (2013). Sotsial'no-ekonomichna heohrafiya svitu. Rehiony i krayiny: Yevropa: navchal'nyy posibnyk [The social and economic Geography of the world. Regions and countries: Europe: educational manual]. NDU im. M. Hoholia, Nizhyn (In Ukrainian).
15. Topchiev, O. G. (2005). Suspil'no-heohrafichni doslidzhennya: metodolohiya, metody, metodyky: navchal'nyy posibnyk [The

- social-geographic research: methodology, methods: educational manual]. Astroprint, Odessa (In Ukrainian).
16. Central Europe (2020). *Wikipedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Central_Europe
 17. Delanty, Gerard (2012). The Historical Regions of Europe: Civilizational Backgrounds and Multiple Routes to Modernity. *Historicka Sociologie*, 1–2, 9–24.
 18. Karen, D. (2009). Central Europe as a transition zone between west and east. *Traditions*, 38/2, 59–71.
 19. Mackinder, Halford J. (1943). The round world and the winning of the peace. *Foreign affairs*, Vol. 21, 4, 595–605.
 20. Mackinder Halford J. (1951). The scope and Methods of Geography and the Geographical Pivot of History. L. 30–44.
 21. Okey, Robin (1992). The Cultural and Political Construction of Europe. *Past & Present*, 137, 102–133.
 22. Puttkamer, Joachim von (2018). East Central Europe. *European History Online*. <http://ieg-ego.eu/>
 23. Where is Central Europe. *The Economist*. 2000. Jul. 6th. 1–5.

Abstract:

Iryna KRAVTSOVA. THE GEOGRAPHICAL INTERPRETATION OF THE REGION «CENTRAL EUROPE»

Today on the political map of the world, Europe occupies a special position, plays an important role in defining and shaping the modern global world order. The full-scale war taking place in the heart of Europe indicates the relevance of the problem of civilizational confrontation in the 21st century and the difficulty in geographically defining those territories and natural regions that occupy a buffer position. Such geography not only determines the degree and rationality of the use of natural conditions and resources, but also the intensity and direction of the reconstruction of the landscape structure of the region, the transformation of natural landscapes into various groups of man-made ones, their subsequent changes and anthropogenic layering. Central Europe is a special region of Europe. This territory has always been at the forefront of scientific and political knowledge during the most difficult stages of the historical formation and development of Europe. In the 20s of the 21st century, it did not lose its importance, and the transformational processes shaping the geopolitical situation in the Northern Hemisphere and on the continent of Eurasia confirm this. A.H. Donska notes that the concept of Central Europe characterizes one of the most unstable and uneven parts of Europe. Without a clear geographical designation, Central Europe can be seen as a response to global political challenges. Scientists claim that today there is a need to rethink the regionalization of Europe, the place and role of Central Europe in the processes of dynamic interaction between the Asia-Pacific region and the European Union. The concept of Central Europe, as a component of the concept of Europe, is the spread of the European integration process, Europeanness and civilizational choice. The aim of the article: to explore geographical interpretations of the Central Europe as a scientific category. The study was based on the principle of natural anthropogenic compatibility, which is thoroughly revealed in the works of G. I. Denysyk. General and specific scientific research methods have been used. The article scientifically substantiates and proves that Central Europe is a natural-geographical, socio-geographical, geopolitical and historical-geographical region, which today should be interpreted as a spiritual concept, state of mind, geographical bastion, appropriate institutional basis, as a struggle for "its western" and understanding of Europeanness. The novelty of the study is that Central Europe was considered not only as a geographical materialist territorial entity (natural, social-geographical), but also from the point of view of humanistic geography as a natural-socio-historical-cultural territory, which is constantly changing in the space and time.

Key words: Central Europe, natural-geographical region, socio-geographical region, natural-socio-historical-cultural territory.

Надійшла 13.02.2024р.